

POGLED NA SVOJE DELO

PANIČEN BEG OD ZARDEVANJA ali

kako ohraniti dostojanstvo spoštovane profesorice

Ko se človek nekega jutra ozre po svojem življenju, se mu nenadoma zazdi, da bi bilo morda treba kaj storiti za pospešeno slavljenje lastnega lika in dela. Taka razmišljanja kajpak niso strastno zalivanje napuha; so le skromen prispevek k poštenu podobi, ki je malomarna okolica še ni začela slikati. Ko me je spoštovana profesorica Dragica Haramija ljubeznivo povabila, naj nastopim pred študenti Pedagoške fakultete v Mariboru, se mi je zdelo, kako je res že skrajni čas, da nekdo pošteno spregovori o meni. Bolj se je bližal dogovorjeni datum, bolj me je stiskalo v želodcu. Postajalo mi je jasno, da bom s svojimi skromnimi besedami težko dostojno orisal veličino obravnavanega subjekta. Zato je moje stavke treba vzeti le kot blede predloge za kasnejšo tehtnejšo analizo, ki jo bodo generacije pomembnih znanstvenikov nedvomno z velikim ognjem zaključile. Če je gospa profesorica vedela, da sem vreden obravnave, ji moramo zaradi njene nesporne strokovne avtoritete brez zadržkov verjeti.

* * *

Zaklade v meni so začeli odkrivati sredi prejšnjega stoletja. Nič hudega sluteča nova učiteljica slovenščine na osnovni šoli heroja Franca Rozmana Staneta v Šentvidu pri Ljubljani je za slovensko šolsko nalogo srednje prestra-

šenim učencem četrtega razreda velela pisati spis: Šolska torbica pripoveduje. Ko je zvezke naslednjo uro prinesla nazaj, je Venčeslava Kušlan pomenljivo pogledala rdečelasega skodranega mulčka v zadnji klopi in rekla:

»Slavko, iz tebe nekoč še nekaj bo.«

Jaz sem takrat živel šolsko obdobje, ki ga današnje generacije ne poznajo več. Starši so mi rekli: »Uči se!« in jaz sem se učil. Starši so mi rekli: »Bodi priden!« in jaz sem bil priden. Ravnal sem se po načelu starega Ropotca iz knjige *Nepremagljiva enajsterica*, ki je menil, da morajo otroci ubogati. Ko je sinovom velel, naj zmagajo, so ga ubogali in so zmagali. Tudi jaz sem ubogal. Podobno sta počela moj mlajši in moj starejši brat. To nam je pomagalo, da nas je v kratkem sovražila mlada generacija vsega spodnjega, zgornjega, srednjega, levega in desnega Šentvida, saj so nas vsi starši ves čas na vsakem koraku vesoljni mulariji postavljali za zgled. Z žepnino in s počitniškimi zaslužki – vsa poletja sem delal, prav tako od četrtega razreda naprej – sem si kupoval knjige. V knjigarni, ki je danes ni več, mi je poslovodkinja, gospa Možek, hranila zgodovinske knjige. S prvim denarjem sem si kupil knjigo *Lovci jamskih medvedov*, z znamenitimi ilustracijami Čeha Zdeneka Buriana, ter takoj zatem nadvse debele Tukididove *Peloponeške vojne*

ter Plutarhovo *Življenje velikih Grkov*. Danes si ne znam natančneje predstavljati, kaj sem takrat s temi kamni modrosti počel. Nadvse imenitno pa je nedvomno bilo videti kratkohlačnika, ki se je opotekal proti domu z neznosno tiskano težo v naročju. Ta teža je bila obrnjena tako, da so mimoidoči lahko brali učene naslove.

V prvem razredu nižje gimnazije je potem nekoč pri zgodovini napočila prva ura spraševanja. Imeli smo profesorico, ki je bila zelo pametna in je prišla skoraj neposredno iz Šparte. Vsaj tak vtis smo imeli, kajti njeni pogovori z nami so potekali v slogu »S ščitom ali na njem!«. Rada je povedala nekaj ključnih besed in vse ostalo naj bi naše glave razumele same. Spraševanje je spominjalo na bitko pri Termopilah ter Črtomirov poskus nočnega preboja iz *Uvoda h krstu pri Savici* skupaj. Tričetrtr razreda je že obležalo pod profesoričinimi vprašanji. Vsem se je zdelo, da odgovarjajo prav, a rezultat je bil porazen. Beseda je tekla o proizvodnih silah, sredstvih za proizvodnjo in o proizvodnem načinu.

»No, Pregl,« je rekla profesorica, »vi.«

Vstal sem in premišljeval, s katerimi besedami na ustih naj hrabro padem. Brez posebnega upanja sem najprej odgovoril na vprašanje. Za moje pojme natančno tako, kot vsi tisti, ki so se pred tem znašli v dolgi vrsti prejemnikov cvekov v ređovalnico. Profesorica me je globoko pogledala.

»Tako,« je rekla.

Dobil sem gromozansko petico in občudujoče vzdihne iz dekliških klopi. Zelo zanimivo je občutiti, kako zelo si pameten, četudi tega še sam nisi vedel. Spominjam se, da sem popoldne doma v majhnem kabinetu, ki je bil prebivališče vseh treh bratov, nekaj milijonkrat napravil pot od okna do vrat in si prav tako nekaj milijonkrat pomembno rekel:

»Tako.«

Potem so se mi kar same od sebe začele pred oči slikati bleščeče poti, po katerih bom v prihodnje zagotovo stopal.

Tudi družinsko življenje je potekalo na način, za katerega sumim, da se mu, tako kot moj naraščaj, pretežni del današnje mlade generacije iskreno čudi, če ostanem pri prijaznih besedah. Doma smo bili trije sinovi in morali smo si porazdeliti vsa dela: pospravljanje, čiščenje, nabavljanje hrane in potrebščin. Oče je bil trgovski nameščeneec in mama pa pred rojstvom treh otrok, ki so jo priklenili na dom, poštna uslužbenka. Name je, poleg ustrezne porcije brisanja prahu in loščenja parketa, odpadlo kupovanje sadje, zelenjave in mesa. Občasno sem pred blokom, kjer smo živeli, tudi iztepal preproge. Od tam datira sklep, da ko bom velik, ne bom imel preprog. Požrl sem ga kajpak tisto sekundo, ko mi je v zrelejših letih spreten indijski trgovec menda s popustom vsilil izjemen izdelek. Vsa ta opravila so mi prinesla določene izkušnje. Še posebej takrat, kadar sta se mnenji moje mame in mesarja o tem, kaj je lep kos mesa za nedeljsko pečenko, malo preveč razhajali. Stavek: »Tole pa kar sami pojejte!« je še dolgo odzvanjal v mojih, mesarjevih ter ušesih kakšnega ducata v vrsti čakajočih šentviških žensk, ko sem moral po odločnem ukazu svoje mame krvavi papirni zavoj treščiti mesarju nazaj na ogromno tnalno. Današnji spomin je ljubeč, takratni dogodek pa se je ob nastanku in še dolgo po njem slastno širil od ust do ust.

Z bratoma sem imel bratske odnose: starejšega sem pustil pri miru, mlajšega pa je bilo treba zelo pogosto učiti osnovne stvari o spoštovanju starejših bratov. To sem včasih storil manj milo, kot bi bilo mogoče. To je šlo staršem precej na živce. Nisem povsem razumel, zakaj oni nadvse pridnemu meni mirno lahko delijo lekcije, jaz pa jih ne

bi smel dajati tistemu, ki je naravnost moledoval zanje. Oče, sirota od tretjega leta, in mama, kmečka hči, sta menila, da morajo otroci dobiti vse, česar sama nista mogla: sinovi smo tako hodili v glasbeno šolo, v prosvetno društvo, v telovadno društvo, h gasilcem, k astronomskemu in latinskemu krožku in tako naprej. Seveda si nikoli nisem želel biti sirota, zlahka pa bi prenesel manj burno splošno izobraževalno življenje. Eden najbolj presunljivih spominov je zame nedvomno podoba starejšega brata, kako sredi dnevne sobe igra violončelo, si zraven – revež, popolnoma brez posluha – po ukazu glasbenega učitelja prepeva, družina, ki bi si tako rada in z užitkom mašila ušesa, pa ga opogumljajoče gleda.

Praktično do konca srednje šole sem vse počitnice preživel pri babici na Dolenjskem. Njena velika kmetija, ki je imela vse, kar si je mestna srajca lahko izmislila, me je navdušila za delo na zemlji. Še posebej, ker sem lahko delal, ni pa mi bilo treba. Babica me je naučila žvižgati in prepevati stare ljudske pesmi. Molila je zame, ker jaz nisem znal. Želela si je dočakati devetdeset let. Tistemu, ki se mu je v molitvi iskreno priporočala, sem zelo zameril, ker jo je povabil k sebi že kar na predvečer jubilejnega rojstnega dne.

Nekam naravno je bilo, da so me v gimnaziji postavili za urednika šolskega časopisa. Zdelo se mi je, da položaj zaslužim, saj sem bil dokazano pameten, in ker sem bil v to prepričan, sem si tudi upal. Po hitrem postopku smo od dela izločili učitelje. Ni nujno, da bi se vse končalo v cvetju, če ne bi dobili nagrade za najboljši srednješolski časopis. Potem sem odšel na Ekonomsko fakulteto v Ljubljani. Tam sem za prvi izpit, za katerega sem bil prepričan, da bom od petih možnih dobil dvajset točk, dobil rahitično dvojko. Udarec je bil grenko in učinkovito zdravilo za urejanje več-

vrednostnih kompleksov. Sam študij ekonomije mi je postajal všeč, očarala sta me dialektični materializem in delovna teorija vrednosti. Znanja iz knjig so me seveda nujno pripeljala do opažanja drugačne stvarnosti. Študentje smo se lotili obdelovanja družbe iz (ultra) levih pozicij. Rokovanje z besedo mi je bilo blizu in brez odvečnega oklevanja sem zadihal s satiričnimi pljuči.

Največ sem sodeloval pri *Mladini*, *Tribuni* in pri *Pavlihi*. *Pavliha* je imel podnaslov »časopis za pametne Slovence«, zato ni čudno, da je bil obsojen na dokaj hiter propad. V tistem času sem spoznal Branka Šömnna, ki mi je svetoval pri pisanju. Bil je nenavaden za slovenske razmere; veselil se je dobrih stvari in to neverjetno lastnost prenesel tudi name.

Iz tega obdobja – sedemdeseta leta prejšnjega stoletja – imam nekaj nagrad: nagrado za najboljši tekst, v enem letu objavljen v *Pavlihi*, nagrado za črtico na razpisu *Naših razgledov* (v svojih spominih jo je omenil tudi Stane Kavčič), drugo nagrado jugoslovanskega natečaja za satiro v Beogradu (predsednik žirije je bil Branko Čopić, član pa med drugimi tudi Meša Selimović); moje *Basni* je za delo, vredno Prešernove nagrade, razglasil Bojan Štih... To obdobje sem zaključil s knjigami humoresk *Nova zgodovina* (moja prva, urednik Ivan Potrč), knjigo satir *Razkošje v glavi* (skupaj z Matetom Dolencem), humoreskami PPP (skupaj s Paplerjem in Petanom) ter knjigo *Basni* (Cankarjeva založba).

Fakulteto sem končal kot urednik *Mladine*. Moral bi v vojsko, a so me na naboru izvrgli zaradi kroničnega vnetja ledvičnih čašic. To mi je na ponovnem pregledu po znamenitem Titovem pismu v vojaški bolnici potrdil tudi tamkajšnji kontrolni izvid, ki mi je še obogatil življenjske izkušnje, ko so mi v vojaško knjižico udarili žig nesposoben! – Major, navidez sem ga prav tako poznal iz

rodnega Šentvida, me je – šklepetajočega v spodnjicah pred njim – iskreno opsoval, kričal name, da oni že vedo, da sem Tribunaš, buržuj, ki misli, da je vojska samo za otroke delavcev in kmetov. Bil sem tako presenečen in pretresen, da sem popolno šokiranost zakril z vzvišenim molkom in odšel. Nekaj časa sem se spraševal, kdo so tisti, ki vse vedo o meni, a čez čas sem pozabil.

S tem, da naj bi bil Tribunaš, sem se srečal še enkrat v življenju. Bilo mi je triintrideset let. Ukvarjal sem se z založništvom, po številnih deželah sveta sem s težkimi kovčki knjig soustvarjal mednarodne vezi in uničeval svojo hrbtenico. Samoupravni in partijski organi slavne Mladinske knjige so odločili, naj postanem glavni direktor, saj sem v celoti izpolnjeval vse stroge (strokovne) pogoje. K sebi me je poklical partijski šef Ljubljane, tovariš Vinko Hafner, in mi brez oklevanja prepovedal kandidaturo. Če jo bom sprejel, mi je mirno povedal, bo vojna. Slabo se bo končalo zame in za Mladinsko knjigo. Tej volji slovenskega naroda, izraženi skozi najvitalnejši organ predstavnika delavske avantgarde glavnega mesta, se ni kazalo upirati. Takrat se je rodil prezir, ki ga do tega osebka in nekaterih njegovih kompanjonov čutim po malem še danes.

Novo rojstvo mi je ponudil Valter Samide, urednik *Pionirskega lista*. Predlagal mi je, da napišem zgodbo v nadaljevanjih, ki bi tekla vse leto. Tako sta nastali *Velika pustolovščina* in *Odprava zelenega zmaja*. Kot časopisni pisec in ustvarjalec humoresk nisem bil prepričan, da bom zdržal ob pisalnem stroju za daljši tekst. Izšlo se je dobro: bralci in urednik so bili zadovoljni in ob tako splošnem navdušenju sem se moral strinjati tudi sam. Besedilo je bilo prvo, ki ga je ilustriral Marjan Manček. Vse, ki bi me morda kdaj želeli zabrisati iz slovenske kulturne zgodovine, opozarjam, da sem takorekoč mati ilustratorja

Marjana Mančka in kot tak nedvomno upravičen do spominske parcele na pokopališču pomembnih in nepogrešljivih. Tudi knjiga, ki je kasneje izšla, je bila uspeh, posneli so TV nadaljevanko. Nisem se mogel ustaviti, pa so nastali *Priročnik za klatenje*, *Bojni zapiski mestnega mulca*, *Geniji v kratkih hlačah*, *Geniji v dolgih hlačah*, in sem ter tja še kaj. Skupaj se je nabralo okrog 25 knjig. Levstikovo nagrado so mi sprva hoteli dati že kar za *Odpravo zelenega zmaja*, a so si k sreči premislili in počakali do *Genijev v kratkih hlačah*. Knjiga je doživela več izdaj, pa slovaško, poljsko in srbsko izdajo ... kasneje tudi TV nadaljevanko po njenih motivih.

V zadnjem desetletju prejšnjega stoletja sem se zaradi različnih razlogov znašel na cesti in sam, pa sem se spustil v novi domači svet svežega kapitalizma. Ker sem človek stare šole, človek, ki na besedo nekaj da, sem družino med novocvetočimi poslovnimi možnostmi po hitrem postopku spravil na rob katastrofe. Zato se po prstih in za začetek bolj neopazno skušam zriniti nazaj na literarno sceno. Kesam se, da sem jo z mislimi na obilje poslovnih pečenih pišk neoprezno in prehitro zapustil. Ko boste kot cvet slovenske literarne znanosti morda kdaj v trenutkih negotovosti hoteli storiti kaj slabega, se spomnite vsaj mojih nepreiskrbljenih otrok in zadevo še enkrat premislite.

* * *

S tem smo poglavje o socialno ekonomskih okoliščinah dosedanjega ustvarjanja mladinskega pisatelja Slavka Pregla srečno zaključili.

Če naj zdaj malce ležem še na literarno kritiško posteljo, bi vam, preden se lotite brskanja po mojih drugih organih, nastavil naslednje tri slastne zalogaje. Njihov namen je, da vam zameglijo pogled in da pozabite, kakšna strupena vprašanja ste na predvečer našega srečanja naklepali. Kar takoj se vam

opravičujem. To, o čemer razpredam, bo precej enostavno. Pri najboljši volji nisem sposoben razvijati teorij, ki jih nihče, z menoj vred in na čelu, ne bi razumel. Roko na srce, v bistvu me je bilo današnjega srečanja strah zaradi dveh razlogov.

Najprej – predmet naše obravnave opazujem že več kot pol stoletja, pa mi še danes marsikaj v zvezi z njim ni jasno. Govoriti drugim o tem, česar še sam ne poznaš, pa sodi drugam in ne v šolsko predavalnico. Zato se niti ne čudim preveč, da se jaz resno trudim s pojasnjevanjem, vi pa se najbrž prikrto hihitate.

In potem – sodeloval sem že na nekaterih pogovorih o mladinski literaturi. Tehtni referati, ki so povzročili, da sem z zgubljenim pogledom blodil po stropu, so me vsakič znova prepričali, da je to tema, ki ji nikoli ne bom dorasel. Samo eno pojasnilo je, zakaj sem se tokrat spustil v to nevarno pustolovščino. Zaradi žensk so se v zgodovini odvijale vojne. Zaradi zapeljivega ženskega povabila sem se lotil govorjenja o Slavku Preglu, ne da bi vse skupaj še enkrat premislil.

* * *

Rad bi nekaj povedal o svojem jeziku. Intimno sem ves čas prepričan, da grem pogosto precej zadržan na cesto in da v svoje zgodbe spuščam besede skozi precej goste zapornice. Skratka, novim, nepočesanim izrazom ne dam kar takoj priložnosti, da se klatijo po mojih zgodbah. Morajo jim že rahlo poganjati brki, iz njih mora že dehteti nekajkratno tuširanje in njihova pojava ne sme povzročati bolečin v ušesih. Da je res tako, bi privlekel dokaz iz zgodovine.

Ko so pred davnimi leti na ljubljanski TV na podlagi moje uspešnice *Geniji v kratkih hlačah* pričeli snemati nadaljevanko, so se modri ljudje naše osrednje hiše še posebej zamislili, kakšen jezik naj govorijo junaki. Jaz sem takrat, ne

preveč oddaljen od gimnazije, iskreno mislil, da sem osrednje like dokaj živo pričaral iz svojih izkušenj. To naj bi veljalo tudi za njihov besednjak. Ampak, ustvarjalci serije so se dela lotili znanstveno. Najeli so nekaj let starejšega Dušana Jovanovića, da je skupaj z režiserjem, ki se je mojim letom prav tako bližal s starejšega konca, eno leto študiral jezik mladostnikov na eni ljubljanskih srednjih šol. Serija naj bi bila mladostnikom blizu. Lahko, da je bil študij jezika temeljit, morda so ob tem imeli čas študirati še vse kaj drugega. Sam sem kasneje, ko so nadaljevanko predvajali, težka spoznaval v njej svoje vsebine; dokaj težko bi me tudi kdo prepričal, da je bil jezik junakov blizu srednješolcem. Osrednja ustanova mi je tako z dejanji dokazala, da pri svojem pisanju ne pretiravam s sodobnim jezikom, kar so mi sicer pred časom, še posebej pri *Odpravi zelenega zmaja*, očitali nekateri učitelji. Roko na srce – jaz se s svojim jezikom počutim dobro. Pristrčno dovoljujem komurkoli, ki se mu ljubi ali ima veselje, da se na to temo po mili volji prepira s komerkoli, ki se mu tudi ljubi ali ima veselje.

Rad bi se na kratko lotil svojega sloga. Ko sem pred dobrega četrta stoletja prejel Levstikovo nagrado za že omenjene *Genije v kratkih hlačah*, sem se po svečanem stresanju rok utapljal v samoljubnih mislih ter se na priložnostni zakuski basal s slaščicami. Približal se mi je Janez Menart, član žirije, in mi ljubeznivo skritiziral moj slog. Pojasnil mi je, da pišem prehitro, preveč naravnost, da zgodbo pripovedujem brez potrebnih ovinkov in zavlačevanja. Iskreno sem bil vesel, da je to povedal meni in ne žiriji pred sprejemom odločitve. Šel sem vase in skušal srcu dopovedati stališča uglednega kolega. Ne glede na to, da sem se res iskreno trudil, mi prepričevanje še do danes ni preveč uspelo. V mojem opusu ni debelih knjig. Verjetno

se bodo začele takrat, ko ne bom imel ničesar povedati. Na tem mestu naj dodam, da v svoji družini niti s tankimi knjigami nimam uspeha. Moja mlajša dva sinova v osnovni šoli javno in s prisrčnim posmehom navajajo kot izrazit primer mulcev, ki ne marajo brati.

Rad bi zaključil s stavki o vsebini svojih del. Niso mi blizu domišljajske zgodbe. Ukvarjam se s tistim, kar se godi vsak dan. V vseh likih in v vseh dogodkih ali od blizu ali izza oddaljenih vogalov po malem dihajo moje osebne izkušnje. Nekoč me je meni sicer ljuba pesnica grdo okarala, da so moje zgodbe slavospev mestnemu življenju, asfaltu in stolpnicam, da mulariji ne privoščim zelene narave, sončnih planjav in škrjančkov na modrem nebu. S tem v zvezi gre za nesporazum: mulariji privoščim prav vse lepo in dobro tega sveta. Ne privoščim ji le, da bi se počutila slabo, ker živi v mestih. Še kakšnih drugih slabih stvari ji tudi ne privoščim. Zato ji skušam v oči natresti kar največ humorja v prahu. Ta prah, začuda, bistri pogled na poseben

način. Grde stvari so videti lepše, brezizhodni hodniki nenadoma dobijo vrata, lepe stvari so videti še lepše.

S tem bi literarno teorijo zaključil.

* * *

Zdajle, ob koncu, bi priznal, da sem se ukvarjal s še eno verzijo tega predavanja. Bilo bi krajše. Točneje, šlo bi na en sam majhen listek. Na njem bi pisalo: Zaradi bolezni predavatelja predavanje odpade.

Ampak potem sem si rekel, da bi kaj takega najbrž povzročilo iskreno zardevanje pobudnice tega srečanja. Ker sem v hudih škripcih, kadar ženske zardevajo, zato sem od te možnosti panično pobegnil v besedičenje, ki ste mu bili pravkar priča.

Profesorice, ki zardevajo, so najbrž ljubke. Ampak, profesorice so resne gospe in njihovo dostojanstvo je na vse pretege treba ohranjati. S skromnim prispevkom to počnem tudi jaz.

Slavko Pregl